

Exkurze do údolí Javorné u Zlatých Hor

Excursion to the Javorná valley near Zlaté Hory

RADIM HÉDL¹ & VOJTĚCH TARAŠKA²

1) Botanický ústav AV ČR,

Lidická 25/27, CZ-602 00 Brno; e-mail: radim.hedl@ibot.cas.cz

2) Moravské zemské muzeum, botanické oddělení,

Hviezdoslavova 29a, CZ-627 00 Brno; e-mail: vtaraska@mzm.cz

Abstract: A field trip to the Javorná valley, located in the northern corner of the Jeseníky Mts, took place on May 18, 2024. At the beginning, we surveyed ruderal and synanthropic flora in Ondřejovice. Among other species, we found *Tellima grandiflora*, a rarely escaping ornamental species native to North America. Later on, we passed through cattle pastures and forests west of the village, where we admired a local botanical curiosity, *Cardamine chelidonia*. This species, native to southern Europe, now occurs locally in the forests of the Jeseníky Mts but remains rare elsewhere in the Czech Republic. Afterwards, we reached the Javorná River valley, where we encountered another curiosity, a legally protected invasive tree (*Robinia pseudoacacia*, originally from North America). In total, we recorded 214 plant taxa during the field trip.

Keywords: floristic data, Jeseníky Mts, neophyte, Silesia

Taxonomické pojetí a nomenklatura: Anděra (2001), Kaplan et al. (2019)

Druhá loňská exkurze Moravskoslezské pobočky ČBS se uskutečnila v sobotu 18. května 2024 a směřovala na Jesenícko, konkrétně do zřídka navštěvovaného údolí Javorné. Začátek exkurze byl svolán do Ondřejovic u Zlatých Hor, což se ukázalo být strategicky nezvládnutým rozhodnutím, viz dále. Přestože toto území leží v severním cípu CHKO Jeseníky, s horskou krajinou Hrubého Jeseníku má pramálo společného. Jedná se o středně vysokou (přibližně 400–750 m n. m.), lesnatou vrchovinu, geomorfology označovanou jako Zlatohorská. Naším cílem pak bylo projít celé malebně opuštěné údolí potoka Javorná a k tomu ještě přilehlé svahy Sporného vrchu, Bílého kamene a Strážiska.

Na parkovišti za ondřejovickým hřištěm se sešlo 11 účastníků, dva psi a dva vedoucí, jimiž byli autoři tohoto příspěvku. Botanickým tempem jsme se jali postupovat obcí proti proudu Ondřejovického potoka. Hned zkraje, ve křoví na lesnatém svahu poblíž železničního mostu, nás zaskočila dekorativní rostlina, jíž jsme okamžitě nemohli přijít na jméno. Teprve později jsme v ní podle herbářové položky rozpoznali mitrovku velkokvětou (*Tellima grandiflora*; obr. 1), nehojně pěstovaného přivezence ze Severní Ameriky (Pyšek et al. 2022). Pokud je nám známo, jedná se teprve o třetí publikovaný případ jeho zplanění v České republice (cf. Uher 2015, Samková 2016). Dál jsme již potkávali jen obecnou květenu obecních trávníků a ruderalů. Zpestřením nám byla

Obr. 1. Mitrovka velkokvětá (*Tellima grandiflora*) v Ondřejovicích. – Obr. 2. Intenzivní pastviny nad Ondřejovicemi a tur domácí (*Bos taurus*), aktivní činitel jejich eutrofizace a ruderalizace. – Foto M. Dýma (1), R. Hédl (2)

pozorování zdejší herpetofauny reprezentované slepýši (*Anguis fragilis*) a jednou zmijí (*Vipera berus*), vesměs již připravenými k herbarizaci (vylisování a vysušení).

Kolem poledne jsme dorazili zhruba do poloviny obce, kde jsme se obrátili západním směrem a pokračovali po modře značené cestě přes travnaté pastviny tura domácího (*Bos taurus*, ad. et juv.; obr. 2), na nichž se skvěla běžná luční, ruderalní a plevelná květena. Naši pozornost upoutala večernice vonná (*Hesperis matronalis*), kakost holubičí (*Geranium columbinum*) nebo oba u nás rostoucí heřmánky (*Matricaria chamomilla*, *M. discoidea*). Vše v květním aspektu. Také na této části trasy nás čekala zoologická zpestření. První z nich zaujalo podobu čerstvě zdechlého srnce (*Capreolus capreolus*). Okolo něj se podezřele ochomýtal muž s kočárkem, důrazně nám říká, že si srnce uklidí. Zřejmě dbal poučky, že „nejlépe jest zvěřina odleželá“, kterážto „je lépe stravitelná a nabývá divoké příchuti“ (Janků-Sandtnerová 1934). Druhým živočišným projevem bylo periodické chřestění, ozývající se hlasitě z poměrné blízkosti. Nešlo však kupodivu o chřestýše, nýbrž chřástala polního (*Crex crex*), reprezentanta jednoho z předmětů ochrany zdejší Ptačí oblasti Jeseníky.

Jakmile se před námi vztyčil dřevěný kříž, následoval již lesní úsek trasy. Zatímco jsme scházeli do údolí, cestu hojně lemovala kvetoucí řeřišnice vlašovičnickovitá

Obr. 3. Kuriozita jesenických lesů, řeřišnice vlašovičnickovitá (*Cardamine cheilidonia*). – Obr. 4. Torzo památného stromu – smrku na Javorné, toho času již v horizontální poloze. – Foto V. Taraška (3), S. Karásková (4)

(*Cardamine chelidonia*; obr. 3), jedna z nejpůvabnějších jesenických kuriozit (cf. Kučera 1991, Hédľ & Chudomelová 2014). V širším údolí Javorné má jedno z center svého rozšíření v českých zemích. Na tomto místě exkurze se naplno projevil výše zmíněný problém s plánováním trasy, který se ukázal být nepoučitelným optimismem, spíše než racionální rozvahou (www1). Ještě ani ne v polovině, sotva po dosažení vlastního údolí, jsme byli pod tíhou času nuceni trasu modifikovat a stočit dolů po proudu potoka Javorná. Dosavadní loudavé tempo se rychle změnilo ve svižný pochod. V nivě potoka, poblíž bývalé osady Vincencův hamr (Winzenzhammer), se utvářely mokřadní louky, kdysi snad bohaté, dnes však již opanované tužebníkem jilmovým (*Filipendula ulmaria*), nebo rovnou zarostlé vrbami a olší. Alespoň jsme zde měli možnost obdivovat dva památné stromy. Prvním byl smrk ztepilý (*Picea abies*), jenž však své ztepilosti již pozbyl a zůstalo z něj toliko padlé torzo (obr. 4). Druhý byl stromem současně památným i invazním (Pyšek et al. 2022), kterýžto paradox ztělesňoval v sobě trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*), dosud vitální a svým vzrůstem 29,5 m a obvodem kmene 565 cm věru majestátní. Dozajista pamatuje časy, kdy pod jeho korunou prosperovala válcovna plechu (na starých mapách Walzwerk).

Exkurzi jsme zakončili opět v Ondřejovicích. Celkově jsme zaznamenali 214 taxonů vyšších rostlin. Z původně plánované čtrnáctikilometrové trasy jsme sice ušli necelou polovinu, ale snad to bylo ku spokojenosti účastníků. Alespoň budeme mít co objevovat i napříště, pokud se vůbec kdy do tak odlehlých končin znovu odvážíme.

Použité zdroje

- Anděra M. (2001): Velká kniha živočichů: hmyz, ryby, obojživelníci, plazi, ptáci, savci. – Příroda, Bratislava.
- Hédľ R. & Chudomelová M. (2014): *Cardamine chelidonia*. – In: Dančák M., Kocián P. & Hlisnikovský D. [eds], Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska VIII., Acta Musei Silesiae, Scientiae Naturales 63: 265–266.
- Janků-Sandtnerová M. (1934): Kniha rozpočtů a kuchařských předpisů všem hospodyním k bezpečné přípravě dobrých, chutných i levných pokrmů. – Československá grafická Unie, Praha.
- Kaplan Z., Danihelka J., Chrtek J. jun., Kirschner J., Kubát K., Štech M. & Štěpánek J. [eds] (2019): Klíč ke květeně České republiky. Ed. 2. – Academia, Praha.
- Kučera J. (1991): Řeřišnice vlašovičnickovitá (*Cardamine chelidonia*) v České republice. – Zprávy Československé botanické společnosti 26: 39–42.
- Pyšek P., Sádlo J., Chrtek J. Jr., Chytrý M., Kaplan Z., Pergl J., Pokorná A., Axmanová I., Čuda J., Doležal J., Dřevojan P., Hejda M., Kočár P., Kortz A., Lososová Z., Lustyk P., Skálová H., Štajerová K., Večeřa M., Vítková M., Wild J. & Danihelka J. (2022): Catalogue of alien plants of the Czech Republic (3rd edition): species richness, status, distributions, habitats, regional invasion levels, introduction pathways and impacts. – Preslia 94: 447–577.
- Samková V. [ed.] (2016): Výsledky floristického kurzu Východočeské pobočky České botanické společnosti v Úpici 4.–7. června 2015. – Acta Musei Reginaehradecensis, series A 36: 55–66.
- Uher J. (2015): *Tellima grandiflora* (Pursh) Douglas ex Lindl. – In: Hadinec J. & Lustyk P. [eds], Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XIII., Zprávy České botanické společnosti 50: 108–109.
- www1: https://wikisofia.cz/wiki/Procesy_rozhodování_a_plánování_činností_člověka (navštíveno 10. 11. 2024).

Příloha č. 1 – Seznam nalezených taxonů

(sestavili R. Hédľ a V. Tarařka)

Nálezý označené (BRNM) jsou dokladovány v herbáři Moravského zemského muzea v Brně.

Seznam lokalit

1. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): intravilán obce od řelezničního mostu k rozcestí nad kaplí sv. Floriána, 50°15'47,8"N, 17°21'06,7"E – 50°15'19,1"N, 17°20'47,4"E, 395–450 m n. m.
2. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): pastviny a řřoviny podél modře značené turistické cesty z Ondřejovic do údolí Javorné, v úseku od obce k místu zvanému „U kříže“, 50°15'19,1"N, 17°20'47,4"E – 50°15'12,7"N, 17°20'02,3"E, 450–510 m n. m.
3. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5769b/5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): les podél modře značené turistické cesty z Ondřejovic do údolí, v úseku od místa zvaného „U kříže“ až na dno údolí, 50°15'12,7"N, 17°20'02,3"E – 50°15'12,1"N, 17°19'16,9"E, 455–510 m n. m.
4. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5769b/5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): louky a lesy v údolí Javorné od odbočky modré turistické cesty k býv. válcovně (Walzwerk), dnes osadě s památným akátem, 50°15'12,1"N, 17°19'16,9"E – 50°15'48,7"N, 17°20'21,2"E, 405–445 m n. m.
5. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): suchá místa při okraji polní cesty u JZD asi 600 m ZJZ od vlakové zastávky v obci, 50°15'38,0"N, 17°20'47,0"E, 435 m n. m.
6. 74a. Vidnavsko-osoblařská pahorkatina, 5770a, Ondřejovice (distr. Jeseník): podrost listnatých stromů na svahu nad cestou poblíž řelezničního mostu ve spodní části obce, 50°15'47,0"N, 17°21'07,1"E, 400 m n. m.

cévnaté rostliny

Acer platanoides: 1; *A. pseudoplatanus*: 4; *Actaea spicata*: 3; *Ajuga genevensis*: 1; *A. reptans*: 1, 3; *Alliaria petiolata*: 1, 2, 4; *Allium ursinum* (LC/C4a): 1; *Alnus glutinosa*: 3, 4; *Alopecurus pratensis*: 1; *Anemone nemorosa*: 2, 3, 4; *Arabis glabra*: 1; *A. hirsuta* agg.: 5 (BRNM); *Arenaria serpyllifolia*: 1; *Arrhenatherum elatius*: 1; *Asplenium ruta-muraria*: 1; *A. trichomanes*: 1; *Athyrium filix-femina*: 3;
Bellis perennis: 1; *Bromus hordeaceus*: 1, 2; *B. sterilis*: 1;
Calamagrostis epigejos: 3; *Caltha palustris*: 4; *Campanula patula*: 2; *C. persicifolia*: 3; *Capsella bursa-pastoris*: 1; *Cardamine amara*: 1; *C. flexuosa*: 4; *C. chelidonia*: 3 (BRNM), 4; *Carex brizoides*: 4; *C. digitata*: 3; *C. hirta*: 2, 4; *C. pallescens*: 3; *C. remota*: 3, 4; *C. spicata*: 1; *C. sylvatica*: 1, 4; *Cerastium arvense*: 1, 2; *C. holosteoides* subsp. *vulgare*: 1, 2; *Chaerophyllum aromaticum*: 1, 4; *C. hirsutum*: 4; *Chelidonium majus*: 1; *Chrysosplenium alternifolium*: 4; *Circaea alpina*: 3; *C. lutetiana*: 4; *Cirsium arvense*: 2; *C. oleraceum*: 4; *C. rivulare*: 4; *Clinopodium vulgare*: 1; *Convallaria majalis*: 3; *Corylus avellana*: 1, 3, 4; *Crepis biennis*: 1; *C. paludosa*: 4; *Cystopteris fragilis*: 1, 4;
Dactylis glomerata: 4; *Daphne mezereum*: 2, 4; *Daucus carota*: 1; *Deschampsia cespitosa*: 4; *Dryopteris filix-mas*: 2, 3;
Epipactis helleborine agg.: 3; *Equisetum arvense*: 2, 4; *Erophila verna*: 2; *Euonymus europaeus*: 1, 2; *Euphorbia dulcis*: 4; *E. peplus*: 1;

Fagus sylvatica: 3, 4; *Festuca altissima*: 3; *F. rubra*: 2; *Ficaria verna*: 4; *Filipendula ulmaria*: 4; *Fragaria moschata*: 1, 4; *Frangula alnus*: 3; *Fraxinus excelsior*: 1; *Galeobdolon argentatum*: 1; *Galium album*: 2; *G. aparine*: 1, 4; *G. odoratum*: 3; *Geranium columbinum*: 1, 2 (BRNM); *G. palustre*: 4; *G. phaeum*: 1, 4; *G. pusillum*: 2; *G. robertianum*: 1; *Geum rivale*: 4; *G. urbanum*: 2, 4; *Glechoma hederacea*: 4; *Glyceria fluitans*: 4; *Gymnocarpium dryopteris*: 3; *Hedera helix*: 3; *Helictotrichon pubescens*: 4 (BRNM); *Heracleum sphondylium*: 1; *Hesperis matronalis*: 1, 2, 4; *Hieracium murorum*: 3; *Holcus lanatus*: 1; *Hypericum maculatum*: 3; *H. perforatum*: 1; *Hypochaeris radicata*: 3; *Impatiens parviflora*: 1; *Juncus effusus*: 3; *J. tenuis*: 2; *Lamium maculatum*: 4; *Lapsana communis*: 1, 4; *Lathyrus pratensis*: 1; *Lemna minor*: 4; *Leontodon hispidus*: 1 (BRNM); *Leucanthemum ircutianum*: 1; *Lotus corniculatus*: 1; *Luzula pilosa*: 3; *Lychnis flos-cuculi*: 1; *Lysimachia nemorum*: 3; *L. nummularia*: 1; *L. vulgaris*: 2; *Lythrum salicaria*: 4; *Maianthemum bifolium*: 3, 4; *Malva moschata*: 1; *Matricaria discoidea*: 2; *M. chamomilla*: 2; *Melampyrum nemorosum*: 3; *Melica nutans*: 3, 4; *Mercurialis perennis*: 3; *Milium effusum*: 4; *Moehringia trinervia*: 1; *Myosotis palustris*: 1; *M. sylvatica*: 1; *Oxalis acetosella*: 3; *O. stricta*: 1 (BRNM); *Paris quadrifolia*: 3; *Parthenocissus inserta*: 1; *Petasites hybridus*: 4; *Phalaris arundinacea*: 3; *Phegopteris connectilis*: 3; *Pilosella floribunda*: 1 (BRNM, det. J. Doležal), 2; *Plantago major*: 1, 3; *Poa annua*: 1, 2; *P. trivialis*: 1; *Polygonatum multiflorum*: 4; *P. verticillatum*: 3; *Potamogeton natans*: 4 (BRNM); *Potentilla anserina*: 1, 2; *P. erecta*: 3; *P. reptans*: 1; *Prenanthes purpurea*: 3; *Primula elatior*: 3, 4; *Pteridium aquilinum*: 3; *Ranunculus acris*: 2; *R. lanuginosus*: 3, 4; *R. repens*: 1, 4; *Reynoutria japonica*: 1, 3; *Rubus idaeus*: 3; *Rumex acetosa*: 2; *Salix aurita*: 4; *S. caprea*: 4; *S. euxina*: 4; *Sambucus nigra*: 1; *Sanicula europaea*: 3; *Scirpus sylvaticus*: 3, 4; *Scrophularia nodosa*: 1, 3; *Senecio ovatus*: 2; *Silene latifolia* subsp. *alba*: 1; *Sisymbrium officinale*: 2; *Solidago canadensis*: 3; *Sonchus oleraceus*: 1; *Sorbus aucuparia*: 3; *Sparganium erectum*: 4; *Stachys sylvatica*: 1, 3; *Stellaria alsine*: 4; *S. graminea*: 2; *S. media*: 1, 2; *S. nemorum*: 3, 4; *S. pallida*: 1; *Tanacetum vulgare*: 2; *Telekia speciosa*: 1; *Tellima grandiflora*: 6 (BRNM); *Thlaspi arvense*: 1; *Tilia cordata*: 1; *Tragopogon pratensis*: 2; *Trifolium pratense*: 1, 2; *T. repens*: 1; *Trisetum flavescens*: 1; *Tussilago farfara*: 3; *Ulmus glabra*: 1; *Urtica dioica*: 1; *Vaccinium myrtillus*: 3; *Valeriana excelsa* subsp. *sambucifolia* (LC/C4a): 4; *V. officinalis*: 1, 4; *Valerianella locusta*: 1; *Veratrum album* subsp. *lobelianum* (LC/C4a): 4; *Veronica beccabunga*: 1, 4; *V. chamaedrys*: 1, 2; *V. montana* (LC/C4a): 3, 4; *V. officinalis*: 3; *V. persica*: 1; *Viburnum opulus*: 2; *Vicia hirsuta*: 1; *V. sepium*: 1, 3, 4; *V. tetrasperma*: 2; *Vinca minor*: 3; *Viola odorata*: 1.